

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ЗІНСЬКА Тетяна Володимирівна

УДК 78.04(477)

**МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКЕ МИСТЕЦТВО
В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ
КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

26.00.01 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теоретичної, прикладної культурології і музикознавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури України.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Шульгіна Валерія Дмитрівна,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, завідувач кафедри теоретичної, прикладної культурології і музикознавства

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Гуменюк Тетяна Костянтинівна,
Національна музична академія України
ім. П. І. Чайковського, проректор з навчально-виховної роботи

кандидат мистецтвознавства
Жайворонок Наталія Борисівна,
Київський національний університет культури і мистецтв, доцент кафедри теорії та історії мистецтва

Захист відбудеться 29 вересня 2011 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ-15, вул. Івана Мазепи, 21, корпус 15.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ-15, вул. Івана Мазепи, 21, корпус 11.

Автореферат розісланий _____ 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Овчарук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Музично-виконавське мистецтво в соціокультурному просторі України кінця ХХ – початку ХХІ століття зазнало відчутних змін: від розширення стилістичного та жанрового діапазону до зростання ролі нових технологій в музичній творчості, модернізації мистецької освіти, інтенсивного розвитку фестивального та конкурсного руху, інтеграції до світового музичного процесу. Все це зумовило посилення наукового інтересу до вивчення вітчизняного музично-виконавського мистецтва з позицій сучасного культурологічного мислення в аспекті вироблення нових методологічних засад та оцінки творчого потенціалу українського виконавського мистецтва.

Вітчизняний культурологічний та мистецтвознавчий доробок демонструє широкий спектр досліджень з проблем музично-виконавського мистецтва. Українськими вченими створено ґрунтовну теоретико-методичну базу фахового музичного виконавства (В. Антонюк, В. Апатський, М. Давидов, П. Круль, Г. Курковський, В. Сумарокова, А. Лащенко, В. Посвалюк, В. Рожок); визначено специфіку художньо-творчої діяльності музиканта-виконавця (В. Білоус, В. Белікова, Ю. Некрасов); виявлено особливості формування виконавської концепції музичного твору (Д. Вечер, В. Москаленко, Л. Опарик, О. Пилатюк, О. Самойленко, Т. Сирятська, О. Фекете, О. Чайка, О. Чеботаренко). На сучасному етапі вітчизняне мистецтвознавство продовжує дослідження у напрямку реконструкції історії становлення та розвитку українських виконавських шкіл (О. Грабовська, Н. Гребенюк, Н. Гуральник, Ж. Дедусенко, М. Жишкович, Т. Медведнікова, Л. Ніколаєва, В. Князєв, П. Ковалик, І. Панасюк, Т. Рощина, І. Шатова), досліджуються проблеми музично-виконавського стилю (О. Катрич, Л. Кияновська, О. Козаренко, І. Коханик, О. Рижова, С. Тишко). Актуальними залишаються питання змісту та організації мистецької освіти в Україні (С. Волков, В. Гриценко, С. Ліпська, І. Ляшенко, О. Тимошенко, Г. Падалка, О. Рудницька, Л. Троєльнікова, В. Шульгіна). Посилюється увага науковців до вивчення особливостей комунікації у сфері музичної культури (О. Берегова, Ю. Пучко-Колесник, О. Семашко), функціонування та розвитку фестивального руху (С. Зуєв, М. Швед), осмислення музично-виконавського мистецтва як феномена культури (Н. Жайворонок, О. Маркова, І. Чернова). Соціокультурні трансформації, що відбуваються в сучасному суспільстві, актуалізують дослідження виконавського мистецтва із використанням ідей філософії культури та мистецтва (Ю. Афанасьєв, В. Бітаєв, О. Воєводін, М. Бровко, Т. Гуменюк, С. Кримський, В. Личковах, І. Надольний, О. Оніщенко, С. Уланова).

Втім, незважаючи на значну кількість наукових праць, вітчизняне музично-виконавське мистецтво потребує переосмислення в широкому культурологічному контексті як складне системне явище, функціонування якого зумовлене взаємодією таких компонентів: *музичного виконавства*

(музично-творча діяльність, виконавська майстерність, мистецька комунікація), *музичної освіти* (виконавська школа, педагогічні персоналії, заклади освіти) та *музично-концертної практики* (мистецькі проекти, фестивалі, конкурси).

Запропонована концепція дає можливість комплексно дослідити музично-виконавське мистецтво України у проекції культурологічного аналізу, виявити специфіку виконавського процесу, обґрунтувати культуровідповідність музично-виконавської підготовки, вивчити особливості функціонування виконавської школи як культурної традиції та організації музично-концертної практики в умовах сучасної соціокультурної дійсності. Все це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: **“Музично-виконавське мистецтво в соціокультурному просторі України кінця ХХ – початку ХХІ століття”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі теоретичної, прикладної культурології і музикознавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв і є частиною комплексної теми НАКККіМ “Культура і мистецтво в сучасному державотворчому процесі” (протокол Вченої ради НАКККіМ № 2 від 12.03.1994 р.).

Мета дослідження – виявити особливості розвитку академічного музично-виконавського мистецтва у соціокультурному просторі України наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких **завдань**:

– виявити стан наукового дослідження проблеми та визначити методологічні засади комплексного вивчення музично-виконавського мистецтва;

– уточнити понятійний апарат у сфері проблематики музично-виконавського мистецтва;

– виявити специфіку функціонування сучасного музично-виконавського процесу;

– обґрунтувати своєрідність української музично-виконавської школи як постійно функціонуючої культурної традиції;

– довести пріоритетність принципу культуровідповідності в сучасній музичній освіті;

– визначити основні аспекти організації сучасних мистецьких проектів у галузі академічного музичного мистецтва;

– проаналізувати особливості функціонування українських музичних фестивалів та конкурсів і визначити їх вплив на виконавське мистецтво;

– виявити перспективи розвитку музично-виконавського мистецтва України.

Об'єкт дослідження – музично-виконавське мистецтво як складова художньої культури України.

Предмет дослідження – функціонування музично-виконавського мистецтва в Україні наприкінці ХХ – початку ХХІ століття у вимірах музичного виконавства, освіти та концертної практики.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 90-х років ХХ століття – початок ХХІ століття, що позначений здобуттям Україною державної незалежності та характеризується зміною ідеологічних, соціокультурних умов, трансформацією культурно-освітнього простору.

Джерельна база дослідження: архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України (ЦДІА України): фонд 442; Державного архіву міста Києва (ДАМК): фонди 297, Р–810 – “Документація навчальної частини Київської консерваторії”; Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ІР НБУВ): фонди 62 – К. Г. Стеценка, 218 – М. А. Тутковського; Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДА-МЛМУ): фонди 646, 369 – В.В. Топіліна, 426 – М. М. Старкової, 1249 – Г. М. Беклемішева.

Реалізації завдань дослідження сприяло вивчення опублікованих документальних матеріалів – нормативно-правових документів Міністерства культури України, Міністерства освіти, науки та молоді України; друкованих матеріалів музичних фестивалів та конкурсів (програми, буклети, відгуки у пресі).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у дисертації було використано такі методи: *системний* – для комплексного дослідження музично-виконавського мистецтва; *структурно-функціональний* – для аналізу функціонування виконавського мистецтва з узгодженням усіх його складових; *компаративний* – для вивчення музично-виконавських шкіл, музичних конкурсів та фестивалів; *аналітичний* – для аналізу літератури та джерел; *культурологічний* – для виявлення культуротворчого потенціалу музично-виконавського мистецтва як складного й динамічного соціокультурного явища.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- вперше у вітчизняному мистецтвознавстві здійснено комплексне дослідження музично-виконавського мистецтва України кінця ХХ – початку ХХІ століття,

- запропоновано концепцію визначення музично-виконавського мистецтва як системи, яка функціонує у взаємодії компонентів: музичного виконавства, освіти та концертної практики;

- уточнено понятійний апарат дослідження, розмежовано визначення близьких за змістом понять: музично-виконавське мистецтво, музичне виконавство, музично-творча діяльність, музично-виконавська майстерність, мистецька комунікація, виконавська школа;

- аргументовано, що українська музично-виконавська школа є самодостатньою культурною традицією, це дозволяє характеризувати її як феномен національної художньої культури;

- доведено пріоритетність принципу культуровідповідності в сучасній музичній освіті, який забезпечує підготовку виконавця нової формації;

- визначено, що зростання творчого потенціалу вітчизняного музично-виконавського мистецтва не виключає низки проблем та протиріч: звуження слухацького інтересу, мінливість естетичних оцінок, натиск розважальної поп-

індустрії, що обмежує рейтинг впливу академічного мистецтва, а також певна розбалансованість в системі музичної освіти, міграція виконавських кадрів в країни Європи та Америки.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в розширенні методологічних засад мистецтвознавства в аспекті дослідження теорії та практики музично-виконавського мистецтва. Основні положення й висновки дослідження можуть бути використані в процесі підготовки узагальнюючих праць з історії та теорії культури, історії українського музичного мистецтва, спеціальних навчальних курсів, а також в системі перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців відповідного напрямку.

Апробація результатів дисертації. Головні положення і висновки дослідження були оприлюднені дисертантом у доповідях і повідомленнях на міжнародних науково-практичних конференціях: “Минуле, сучасне й майбутнє українознавства” (м. Київ, 1–2 червня 2004 р.); “Соціально-економічні, політичні та етнонаціональні чинники буття народу в системі українознавства” (м. Київ, 21–22 жовтня 2004 р.); “Кобзарство в контексті становлення української професійної музичної культури” (м. Київ, 14 жовтня 2005 р.); “Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі” (м. Київ, 20–21 жовтня 2005 р.); “Україна – Світ: від культурної своєрідності до спорідненості культур” (м. Київ, 25–26 травня 2006 р.); “Українська культура в контексті сучасних наукових досліджень та практичних реалій” (м. Київ, 21–22 грудня 2006 р.); “Інформаційно-культурний простір: європейський вибір України” (м. Київ, 7–8 грудня 2007 р.); “Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі ХХІ століття” (м. Київ, 2 грудня 2010 р.); та Всеукраїнських: “Музичне і театральне мистецтво України в дослідженнях молодих мистецтвознавців” (м. Харків, 16–17 березня 2004 р.); “Еволюційні процеси в музичному мистецтві: від минулого до майбутнього” (м. Донецьк, 25 квітня 2005 р.); “Культуротворча парадигма українського націєтворення” (м. Київ, 7–8 квітня 2005 р.); “Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства” (м. Київ, 12–13 травня 2005 р.); “Мистецька освіта в Україні: традиції, сучасність, перспективи” (м. Луганськ, 31 березня – 2 квітня 2005 р.); “Духовна культура як домінанта українського життєтворення” (м. Київ, 22–23 грудня 2005 р.); “Музичне виконавство України: національні, регіональні та інтегративні аспекти” (м. Івано-Франківськ, 7–8 червня 2007 р.); “Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі ХХІ століття” (м. Київ, 2 грудня 2010 р.).

Публікації результатів дослідження. Основні результати дисертації викладено у 15 публікаціях, з них 5 – у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України за напрямом «мистецтвознавство», 10 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших наукових виданнях.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (262 найменувань). Загальний обсяг роботи – 204 сторінки, з них 174 сторінок становить основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт та предмет дослідження, а також наукову новизну та його теоретичне і практичне значення, окреслено перспективи використання результатів роботи, наведено дані про апробацію дослідження, отримані автором.

У першому розділі «**Теоретичні основи дослідження музично-виконавського мистецтва**» здійснюється аналіз літератури з проблематики дослідження, уточнюється понятійний апарат, розкривається специфіка музично-виконавського процесу.

Зазначено, що праці в галузі музично-виконавського мистецтва спрямовані на розв'язання проблематики певної музично-виконавської спеціалізації, науковий аналіз становлення та розвитку виконавських стилів, теоретичне обґрунтування виконавського досвіду.

Проведений аналіз джерел виявив, що музично-виконавське мистецтво представлено широким спектром досліджень, однак актуальним залишається комплексне культурологічне осмислення вітчизняного виконавського мистецтва в умовах сучасного соціокультурного простору. Зазначається, що музично-виконавське мистецтво, окрім виконавської діяльності як такої, містить і такі явища, як музична освіта, концертне життя, критика, музичний інструментарій, засоби відтворення виконавського мистецтва, носії музичної інформації тощо. У дисертації автором розглянуто академічне музично-виконавське мистецтво України відповідно до класичного музичного інструментарію без урахування традицій виконавства на автентичних народних музичних інструментах та аналізу звукового матеріалу, зафіксованого на аудіо, відео носіях.

Необхідність комплексного вивчення вітчизняного виконавського мистецтва зумовлює використання системного підходу, який надає можливість цілісно проаналізувати весь спектр його складових. Таким чином, *музично-виконавське мистецтво* нами розглядається як система, що функціонує у взаємодії компонентів: музичного виконавства, освіти та концертної практики в середовищі окремої країни, визначаючи певною мірою її соціокультурний простір.

Визначено, що *музичне виконавство* як утворення творчої практики забезпечує звукообразну реалізацію музичного твору через музично-творчу діяльність виконавця, його виконавську майстерність та музично-комунікативну взаємодію всіх учасників музично-виконавського процесу. Відповідно, *музично-творча діяльність* виконавця характеризується єдністю цілей, змісту, принципів, засобів, методів і організаційних форм творчої самоактуалізації та самовираження музиканта як суб'єкта художньої культури і соціального середовища. Одним з ключових важелів такого процесу є поняття творчих орієнтацій виконавця, які формує навколишня дійсність, особистий досвід і безпосередньо світ музичного мистецтва зі всіма властивими йому

традиціями, художніми образами, сукупністю жанрів, стилів, форм і специфіки музичної мови. Творчі орієнтації за допомогою уяви виконавця вільно трансформуються, видозмінюються, упорядковуються і закріплюються в конкретній цілісній формі звучання.

Музично-виконавська майстерність – це характеристика високого рівня музично-творчої діяльності виконавця, що передбачає здатність до глибокого осягнення змісту музичного твору, виявлення власного ставлення до художніх образів, технічно досконалого та артистичного втілення музичної композиції в реальному звучанні (уміння створити індивідуальну інтерпретацію). Розвиток виконавця як художника-інтерпретатора не може обмежуватися лише музичною складовою, оскільки його професійне становлення формується комплексно під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів (навколишнє соціальне середовище, досвід спілкування, особистісні переживання та якості). Ситуація взаємодії творчої особистості музиканта-виконавця та соціокультурних перетворень активізує його самовизначення в сучасному світі.

Мистецька (музично-виконавська) комунікація нами розуміється як процес творчої взаємодії композитора, виконавця та слухача. Виконавець і слухач, вступаючи в діалог з композиторським твором відкривають ідейно-художні феномени музики, реалізують свою власну творчу свободу в інтерпретуванні твору. Оскільки виконавець та слухач сприймають музичний текст індивідуально, мають власне враження від нього, специфіка такого діалогу актуалізує роль індивідуальної творчості не тільки виконавця, а й слухача, який стає активним учасником музично-виконавської комунікації.

У другому розділі **«Українська музично-виконавська школа як феномен художньої культури»** виявлено особливості функціонування вітчизняної музично-виконавської школи як культурної традиції, розкрито сутність принципу культуровідповідності та його пріоритетність в сучасному музично-освітньому процесі.

Комплексне вивчення музично-виконавського мистецтва України зумовлює залучення широкого спектру фактів, конкретних прикладів індивідуальної виконавської діяльності і теоретичних досліджень змістового наповнення предмету. Культивування професіоналізму у сфері музичного виконавства України створило потужну вітчизняну музично-виконавську школу, яка об'єднує виконавські школи окремих регіонів та спеціалізацій в спільну культурну традицію як спосіб існування колективної пам'яті. Підтвердженням цьому є той факт, що наші співвітчизники займають почесні місця серед великих музикантів світу, а їхня творчість дістала різноманітне музикологічне та публіцистичне висвітлення.

Українська музично-виконавська школа об'єднує імена найталановитіших представників вітчизняного мистецтва: Б. Архімович, Е. Гілельс, В. Горовиць, Ю. Кот, П. Луценко, К. Михайлов, Г. Нейгауз, О. Полянський, В. Руденко, І. Рябов, В. Сечкін, О. Снегірьов, М. Степаненко, М. Сук, В. Топілін (фортепіано), О. Горохов, Б. Которович, О. Криса, П. Макаренко, В. Стеценко (скрипка), В. Безфамільнов, С. Грінченко,

М. Давидов, В. Зубицький, Ю. Федоров, П. Фенюк (народні інструменти), О. Басистюк, М. Ворвулев, Д. Гнатюк, Ю. Гуляєв, М. Литвіненко-Вольгімут, Є. Мірошніченко, І. Паторжинський, О. Петрусенко, А. Солов'яненко, М. Стеф'юк, Г. Ципола, (вокальне мистецтво) та багато інших блискучих музикантів. В творчості цих виконавців акумулюється досвід цілих художньо-історичних епох, що завжди має одночасно універсальний і національний характер, адже загальнолюдське втілює в собі багатство національно особливого та індивідуального. Вирішальну роль у культурному розвитку суспільства відіграють духовність та усвідомлення національної самобутності. І якщо культура є умовою безперервного функціонування та розвитку суспільства, специфічним способом людської життєдіяльності, то культурна традиція є одним із її механізмів, за допомогою якого здійснюється ця діяльність.

У дисертації зазначено, що музично-виконавська школа функціонує як культурна традиція, оскільки її специфіка полягає у спрямованості на збереження професійного музично-виконавського досвіду, причетності до художньої творчості, реалізації в умовах безпосереднього, живого спілкування. Вітчизняна виконавська школа є феноменом художньої культури, оскільки функціонує як самостійна, самодостатня культурна традиція України, як діалектична єдність перехідного та постійного у музично-виконавському мистецтві.

Сучасне музично-виконавське мистецтво України представлено професійними виконавськими школами різних спеціалізацій, які акумулюють творчу цілісність поглядів їх представників і послідовників, спільні художні ідеї та виконавські традиції, сформований комплекс методів навчання, а також загальні риси виконавського стилю, що об'єднує їх в єдину музично-виконавську школу України. Найбільш відомими серед них є Київська, Одеська, Львівська, Харківська та Донецька фортепіанні школи; Київська, Одеська, Львівська та Харківська скрипкові школи; Київська, Одеська, Львівська та Харківська вокальна школа; школа академічної гри на народних інструментах; школа виконавства на духових інструментах. Історія професійних виконавських шкіл України має успішний та водночас неоднозначний шлях свого розвитку. Кожна виконавська школа виховала плеяду висококласних виконавців, котрі перейняли у своїх викладачів комунікативні принципи не лише виконавства, а й педагогіки. Незважаючи на різноманіття творчих позицій, індивідуальних методик та регіональну специфіку, в діяльності українських виконавських шкіл не виявилось розючих протиріч, навпаки, всі вони, взаємодіючи та доповнюючи одна одну, узагальнюють вітчизняний досвід підготовки музикантів і формують єдиний культурно-освітній простір України.

Зазначено, що професійне зростання музикантів-виконавців забезпечують заклади *музичної освіти* - специфічної освітньої галузі, спрямованої на професійне навчання та виховання шляхом залучення молоді до академічного музичного мистецтва. В нових соціокультурних умовах діяльність закладів

музичної освіти сприяє оптимізації культурних процесів в Україні, впливає на характер і динаміку її культурного розвитку, оскільки саме в цих освітніх осередках виховується творча еліта нації, нові покоління інтелігенції, здатної зберегти і примножити національні культурні надбання.

Актуальність питання зумовлюється тим, що підготовка виконавця-професіонала набуває часом однобічності, спрямованої на технологічні аспекти виконавства і недооцінку цілісного розвитку особистості музиканта (особливо гостро така тенденція виявляється у початковому музичному вихованні). Одним з протиріч в організації музичної освіти також є те, що сьогодні втрачається суттєва частина потенційної слухацької аудиторії, оскільки відбувається розрив між аматорським та професійним виконавством. Неприятливі соціально-економічні умови ще більше зумовлюють зниження інтересу до академічного музично-виконавського мистецтва, що водночас, спричинює незатребуваність професіоналізму. Тому, однією з потреб сьогодення є відновлення музично-просвітницької діяльності та відродження художньо-аматорського музикування. Вирішення проблеми розбалансованості у взаємодії професійного та аматорського музичного виконавства потребує культуротворчої організації навчального процесу.

В дисертації зазначено, що відповідність музичної освіти вимогам сьогодення можлива у взаємозв'язку із культурою, тобто згідно із принципом *“культуровідповідності”*, який реалізується відповідно до культуротворчого спрямування процесу виховання музиканта-виконавця, засвоєння музичних знань та виконавських вмій, орієнтації на кращі національні та світові культурні традиції і цінності. Розбудова сучасної системи музичної освіти спонукає до впровадження нових підходів, які спрямовані на всебічний розвиток особистості, її моральних, духовних, розумових здібностей, а також на виховання молодого музиканта спроможного в умовах сьогодення зберегти та розвинути власну творчу самодостатність. Принцип культуровідповідності запропоновано визначити як пріоритетний у сучасному музично-освітньому процесі, оскільки його застосування сприяє формуванню ціннісних орієнтацій музиканта-виконавця, його прагнення до духовного, інтелектуального, морального та естетичного вдосконалення.

У третьому розділі **«Музично-виконавська концертна практика в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ століття»** розглянуто основні аспекти організації сучасних мистецьких проектів, особливості функціонування музичних фестивалів та конкурсів, їх вплив на розвиток музично-виконавського мистецтва.

В Україні організуються різноманітні мистецькі акції в галузі академічного музичного мистецтва: концерти класичної музики, музичні фестивалі, конкурси тощо, які орієнтовані передовсім на фахівців, але приваблюють і ширшу аудиторію, що властиво для світового сучасного музичного процесу. Кінець ХХ – початок ХХІ століття позначений новим етапом у сфері організації музично-концертної практики. З одного боку, продовжується практика радянських традицій щодо організації концертів

класичної музики, з іншого, – створюються нові мистецькі акції, концептуально орієнтовані на європейські музичні проекти, спрямовані на популяризацію сучасної української музики, вітчизняної та зарубіжної класики.

У дисертації зазначено, що концепція організації мистецького проекту в галузі академічного музично-виконавського мистецтва потребує переосмислення у відповідності до вимог часу. Це спонукає до розгляду мистецьких акцій з позицій соціокультурного проектування. Концерт класичної музики, музичний конкурс чи фестиваль, узагальнюючи “мистецький проект” згідно із теорією соціокультурного проектування, має наступні характеристики: 1) актуальність концепції мистецького проекту в соціокультурному просторі; 2) відповідність головної мети та завдань в реалізації проекту; 3) узгодженість творчої ідеї з інтересами слухачів та потребами виконавців; 4) доступність інформації та рекламне забезпечення мистецького проекту; 5) точність проектного рішення, коли реалізація мистецького проекту відповідає програмі дій та засобам досягнення мети. Таким чином, мистецький проект в контексті соціокультурного проектування передбачає розуміння та врахування, насамперед, естетичних запитів публіки, регіону, соціальної групи чи окремої особистості, суспільства в цілому, а також спрямованість на сферу актуалізації музичного академічного мистецтва.

Дисертант вважає, що інтенсивність фестивально-конкурсного руху, який простежується в останні два десятиріччя свідчить про активність сучасного мистецького процесу, причетність українського музично-виконавського мистецтва до світового культурного простору, здатність вітчизняних виконавців презентувати власні творчі здобутки на міжнародному рівні, запозичуючи найкращі інновації. За статусом фестивалі та конкурси поділяються на міжнародні, національні, всеукраїнські та регіональні. Концептуально такі акції можна поділити за принципом мистецької орієнтації. Наприклад, фестивалі сучасної та класичної музики, де акцент робиться саме на композиторській творчості; фестивалі виконавського мистецтва – презентація молодих музикантів-виконавців та сучасної виконавської творчості в цілому; музично-виконавські конкурси – виявлення кращих виконавців.

Масовість фестивально-конкурсного руху має неоднозначні наслідки, зокрема протиріччя виникають у питаннях: репертуарної розбалансованості, надмірної демократичності у визначенні концепції, домінування конкурентної атмосфери над мистецькою, необ’єктивності оцінювання та недостатності професійної критики, переваги технічного над художнім у виконанні, нівелювання звання лауреата конкурсу, невизначеності подальшої долі переможців та міграції кращих виконавських кадрів. Попри все, позитивність пріоритетна, оскільки сучасні музичні фестивалі та конкурси, що проходять в Україні, поєднують такі явища як соціокультурну спрямованість (духовний розвиток суспільства засобами спілкування з академічним музичним мистецтвом), творчість (композиторів і виконавців), професійну освіту (підготовка музикантів-виконавців, практика майстер-класів).

В дисертації доведено, що мистецькі проекти, якими є сучасні музичні фестивалі та виконавські конкурси, активно функціонують та розвиваються в соціокультурному просторі України, є показовими для визначення характерних тенденцій сучасного музично-виконавського мистецтва: прем'єрне виконання, імпровізаційність, орієнтація на широкий спектр музичних стилів та напрямів, нові технологічні пошуки. Реалізація зазначених проектів позитивно вплинула на сучасну композиторську творчість, що одночасно призвело до виникнення та розвитку профільного виконавства в галузі сучасної музики.

У **висновках** дисертації сформульовано основні результати дослідження, які відповідають проблематиці та загальній структурі роботи.

1. Встановлено, що у сучасній культурологічній та мистецтвознавчій науці відсутнє комплексне дослідження феномену музично-виконавського мистецтва в соціокультурному просторі України кінця ХХ – початку ХХІ століття. Дослідження українського музично-виконавського мистецтва дозволило визначити його як систему, що функціонує у взаємодії наступних компонентів: музичного виконавства, освіти та концертної практики.

2. Специфіка сучасного музично-виконавського процесу виявляється у відображенні всіх складових музичного виконавства: музично-творчої діяльності виконавця, його виконавської майстерності та особливостей формування музично-комунікативних зв'язків. Соціокультурна зумовленість функціонування музично-виконавського мистецтва в Україні характеризується його впливом на культурний розвиток суспільства, доступом до мистецьких цінностей, музичної освіти та створенням умов організації сучасного концертного життя.

3. Виявлено, що українська музично-виконавська школа, об'єднуючи спільні творчі та художні ідеї, педагогічні принципи, специфіку музичного мислення та стильові ознаки виконавських шкіл окремих спеціалізацій та регіонів, функціонує як самостійна, самодостатня культурна традиція України. Вітчизняна виконавська школа є невід'ємною складовою художньої культури, оскільки здатна зберігати, розвивати та передавати наступним поколінням музично-виконавські досягнення та здобутки, забезпечуючи спадкоємність мистецького, культурного та духовно-практичного досвіду.

3. Доведено, що принцип культуровідповідності є пріоритетним у вітчизняній музичній освіті, оскільки передбачає орієнтацію музично-освітнього процесу на засвоєння національно-культурних та сучасних світових здобутків; наповнення навчального процесу художнім змістом; зосередження творчої уваги музиканта в процесі виконавської діяльності на сприйнятті культурної інформації та музичних артефактів, а також формуванні особистості в контексті сучасної культури.

4. У дослідженні запропоновано розглядати організацію сучасних мистецьких проектів у сфері музично-виконавського мистецтва відповідно до вимог соціокультурного проектування, основною метою якого є забезпечення умов для формування культурного простору суспільства. Перспективність

мистецьких проєктів в галузі академічного музичного мистецтва (концерти, фестивалі, конкурси) обумовлюється відповідністю інтересам аудиторії слухачів, виявленням талановитих виконавців, композиторів та сприянням їх подальшій творчій діяльності; спрямованістю цих акцій на актуалізацію музичного мистецтва, популяризацією української та зарубіжної музики, мистецьких ідей і технологій; розвитком мистецької комунікації та сприянням доступу до культурних цінностей.

5. З'ясовано, що факт інтенсивного розповсюдження в кінці ХХ – на початку ХХІ століття українських музичних фестивалів та конкурсів є стимулюючим фактором розвитку музично-виконавського мистецтва, яке демонструє, з одного боку, позитивні пріоритетні тенденції: динаміка концертного життя і фестивально-конкурсного руху, розвиток музично-виконавської школи та збереження системи музичної освіти, високий професійний рівень українських виконавців, їх конкурентна спроможність у світовому мистецькому просторі, що підтверджується перемогами українських артистів на міжнародних змаганнях; з іншого, негативні – звуження слухацької аудиторії, протиріччя в музичному вихованні молоді, комерціалізація мистецьких проєктів, недостатність професійної музичної критики, міграція музикантів-виконавців за кордон.

6. Визначено, що музично-виконавське мистецтво України кінця ХХ – початку ХХІ століття перейшло на новий етап свого розвитку в контексті національної та світової культур, що виявляє його перспективність та мистецький потенціал. Презентуючи кращі здобутки української музичної культури за кордоном, воно сприяє поширенню зовнішнього іміджу України як про європейську країну з самобутніми мистецькими традиціями й високим рівнем сучасного професійного музичного виконавства.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів розвитку музично-виконавського мистецтва України. Перспективними залишаються напрямки вивчення української національної музичної школи у проєкції культурного діалогу із музично-виконавськими школами світу; здійснення структурно-типологічного аналізу записів звукового матеріалу, аудіо публікацій музично-виконавського мистецтва в умовах сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій; розширення методологічного діапазону дослідження сучасного музичного виконавства в аспекті філософії музики та естетики музичного мистецтва.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Глущук Т. Особливості функціонування дитячих шкіл естетичного виховання в системі мистецької освіти України / Т. Глущук // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. праць. – Рівне : РДГУ, 2005. – Вип. 10. – С. 49–53.

2. Глущук Т. Національні традиції функціонування фортепіанної виконавської школи України / Т. Глущук // Теоретичні та практичні питання

культурології : зб. наук. статей. – Мелітополь : Сана, 2006. – Вип. XXII. – С. 136–139.

3. Глущук Т. Академічний музичний конкурс в контексті сучасного соціокультурного проектування / Т. Глущук // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2006. – Вип.10. – С. 178–182.

4. Глущук Т. Дитяча фортепіанна школа як об'єкт дослідження українського музикознавства / Т. Глущук // Вісник Прикарпатського університету : зб. наук. статей. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 15. – С. 106–109.

5. Зінська Т. Особливості функціонування музичного виконавства в соціокультурному просторі України / Т. Зінська // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. праць. – Рівне : РДГУ, 2010. – Вип. 16. – С. 146–152.

6. Глущук Т. В. Фортепіанне виконавство України наприкінці ХХ століття / Т. В. Глущук // Культуротворча парадигма українського націєтворення : зб. наук. статей. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. – С. 235–242.

7. Глущук Т. В. Культуротворчі процеси в дитячому фортепіанному навчанні / Т. В. Глущук // Еволюційні процеси в музичному мистецтві: від минулого до майбутнього (Київ-Донецьк) : збірник наукових праць. – К. : Муз. Україна, 2006. – Вип. I. – С. 235–242.

8. Глущук Т.В. Інтеграція фортепіанного виконавства в культуротворчі процеси сучасної України/ Т.В. Глущук // зб. тез за матеріалами Всеукраїнської науково-творчої конференції студентів та аспірантів [“Музичне і театральне мистецтво України в дослідженнях молодих мистецтвознавців”], (Харків, 16-17 березня 2004 р.). – Х.: ХДУМ, 2004. – С. 45-46

9. Глущук Т. В. Діяльність музичних навчальних закладів в соціокультурному просторі сучасної України / Т. В. Глущук // зб. тез за матеріалами Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції [“Мистецька освіта в Україні: традиції, сучасність, перспективи”], (Луганськ, 31 березня – 2 квітня 2005 р.). – Луганськ, 2005. – С. 52–54.

10. Глущук Т. В. Стильові процеси в інструментальному виконавстві другої половини ХХ століття / Т. В. Глущук // зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [“Кобзарство в контексті становлення української професійної музичної культури”], (Київ, 14 жовтня 2005 р.). – К., 2005. – С. 148–153.

11. Глущук Т. В. Дитяча музично-виконавська творчість в соціокультурному просторі України / Т. В. Глущук // зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції [“Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства”], (Київ, 12–13 травня 2005 р.). – К., 2005. – С. 25–28.

12. Глущук Т. В. Міжнародні конкурси піаністів в сучасному соціокультурному просторі України / Т. В. Глущук // зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції [“Духовна культура як

домінанта українського життєтворення”], (Київ, 22–23 грудня 2005 р.). – К. : ДАКККіМ, 2005. – Ч. II. – С. 52–55.

13. Глушук Т. В. Особливості програмності у фортепіанній композиторській творчості в Україні останньої третини 20 століття / Т. В. Глушук // зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [“Україна – Світ: від культурної своєрідності до спорідненості культур”], (Київ, 25–26 травня 2006 р.). – К. : ДАККККіМ, 2006. – Ч. 2. – С. 15–18.

14. Глушук Т. В. Соціально-психологічні особливості творчої самоактуалізації піаніста в процесі музично-виконавської діяльності / Т. В. Глушук // зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [“Українська культура в контексті сучасних наукових досліджень та практичних реалій”], (Київ, 21–22 грудня 2006 р.). – К. : ДАКККіМ, 2007. – Ч. 2. – С. 149–153.

15. Глушук Т. В. Екзистенціальна теорія як метод у навчанні гри на фортепіано / Т. В. Глушук // зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції [“Навчальні заклади культури і мистецтв України: особливості входження в Болонський процес”], (Київ, 7–8 червня 2007 р.). – К. : ДАКККіМ, 2007. – С. 32–34.

АНОТАЦІЯ

Зінська Т. В. Музично-виконавське мистецтво в соціокультурному просторі України кінця ХХ – початку ХХІ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – Київ, 2011.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню музично-виконавського мистецтва України в умовах соціокультурних змін кінця ХХ – початку ХХІ століття. Музично-виконавське мистецтво розглядається як система, яка функціонує у взаємодії компонентів: музичного виконавства, освіти та концертної практики. У роботі визначено, що специфіка музичного виконавства виявляється у відображенні всіх складових виконавського процесу: музично-творчої діяльності виконавця, формування його виконавської майстерності та особливостей музично-комунікативних зв'язків. Доведено пріоритетність принципу культуровідповідності у музичній освіті, який орієнтує освітній процес на національно-культурні та світові художні цінності. Виявлено своєрідність української музично-виконавської школи, яка функціонує як культурна традиція. Здійснено аналіз конкурсно-фестивального руху та виявлено перспективи розвитку музично-виконавського мистецтва України, яке демонструє перехід на новий етап свого розвитку в контексті інтеграції до світового культурного простору.

Ключові слова: музично-виконавське мистецтво, соціокультурний простір, музичне виконавство, мистецька комунікація, музична освіта, виконавська школа, мистецький проект.

АННОТАЦИЯ

Зинская Т. В. Музыкально-исполнительское искусство в социокультурном пространстве Украины конца XX – начала XXI века. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. – Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств. – Киев, 2011.

Диссертация посвящена комплексному изучению музыкально-исполнительского искусства Украины в условиях социокультурного пространства конца XX – начала XXI века.

В первом разделе работы анализируется литература по проблематике исследования, уточняется понятийный аппарат, а также раскрывается специфика музыкально-исполнительской деятельности.

Автор аргументирует мысль, что современные исследования в основном направлены на решение проблем определенной музыкально-исполнительской специализации, на осмысление становления и развития исполнительских стилей, на теоретическое обоснование исполнительского опыта. Однако изменения в социокультурном пространстве Украины последних двух десятилетий побуждают к переосмыслению музыкально-исполнительского искусства с позиций современного культурологического мышления в аспекте оценки его творческого потенциала и соответствия требованиям времени.

В диссертационном исследовании музыкально-исполнительское искусство рассматривается как сложное системное явление, которое функционирует во взаимодействии компонентов: музыкального исполнительства (творческая деятельность, исполнительское мастерство, художественная коммуникация), музыкального образования (исполнительская школа, педагогические персоналии, образовательные заведения) и концертной практики (художественные проекты, фестивали, конкурсы).

Второй раздел диссертации освещает особенности функционирования отечественной музыкально-исполнительской школы как самостоятельной культурной традиции, а также раскрывает приоритетность принципа культуросоответствия в современном музыкально-образовательном процессе.

В работе отмечено, что комплексное изучение музыкально-исполнительского искусства Украины зависит от широкого спектра фактов, теоретических исследований и конкретных примеров индивидуальной исполнительской деятельности. Автор акцентирует, что культивирование профессионализма в сфере музыкального исполнительства Украины повлияло на развитие целостной отечественной исполнительской школы, которая объединяет школы отдельных регионов и специализаций в общую культурную традицию.

Третий раздел посвящен вопросам организации современных художественных проектов, особенностям функционирования музыкальных

фестивалей и конкурсов, их влияния на развитие музыкально-исполнительского искусства.

В диссертации отмечена необходимость переосмысления концепций разработки проектов академического музыкально-исполнительского искусства с позиций современного социокультурного проектирования, что предполагает создание условий для формирования культурного пространства общества. Автор аргументирует, что интенсивное распространение музыкальных фестивалей и конкурсов на территории Украины в последние два десятилетия является стимулирующим фактором для развития отечественного музыкально-исполнительского искусства, которое демонстрирует, с одной стороны, позитивные тенденции (динамика концертной жизни, развитие исполнительской школы, сохранение системы музыкального образования, конкурентоспособность в мировом художественном пространстве, что подтверждается успехом украинских исполнителей на международных конкурсах), с другой, – негативные (уменьшение аудитории слушателей, разбалансированность в организации музыкального образования, коммерциализация художественных проектов, эмиграция музыкантов-исполнителей за границу). Сделан общий вывод, что музыкально-исполнительское искусство Украины конца XX – начала XXI века развивается в контексте мировой музыкальной культуры, что обуславливает его перспективность и художественный потенциал. Представляя лучшие достижения украинской музыкальной культуры за рубежом, оно способствует созданию внешнего имиджа Украины, как о европейской стране с давними художественными традициями и высоким уровнем профессионального музыкального исполнительства.

Ключевые слова: музыкально-исполнительское искусство, социокультурное пространство, музыкальное исполнительство, художественная коммуникация, музыкальное образование, исполнительская школа, художественный проект.

SUMMARY

Zinska T. V. Music performing art in a socio-cultural environment of Ukraine within the time period: end of the 20th - beginning of the 21st centuries. – Manuscript.

Thesis for a competition of Ph. D. degree of art sciences according to speciality 26.00.01 – theory and history of culture. – The National Academy of Senior Specialists of Culture and Art, Kiev, 2011.

The dissertation is aimed to determine peculiar nature of music performing arts of Ukraine under the conditions of a new socio-cultural reality and its influence upon the national-cultural identity, which shows itself in active functioning of the music performing school as a custom and the development of a competition- festival movement for music performing practice updates.

In terms of coverage of the process of creative activity of a performing musician, priorities of cultural conformity principles for musical education have been determined. The potentiality and prospectivity of the Ukrainian music performing arts development has been well-proven on the ground of the exposed positive trends in a competition-festival movement development.

A conclusion was well-founded that the Ukrainian music performing art at the end of the 20th – beginning of the 21st centuries displays its transition to a new stage of its development in the context of the national identity search and integration into a global cultural space.

Key words: music performing art, socio-cultural environment, music performance, music performing communication, performing school, art project.